

Landskap: *Småland (ägen ngt f. Skåne)* Upptecknare: *Anna Ivanberg, Hushålls*
 Härad: *Diverse* Berättare: *olika personer; se uppt. bladens baksida!*
 Socken: *"* Berättarens yrke: _____
 Uppteckningsår: *1961* Född år _____ i _____

*Örnskedar och andra föremål av horn.
s. 1-20.*

LUF 86

Obs!

Härader och socknar på uppt.-bladens
baksida bör kontrolleras, eftersom
upptecknarens rättsutgift inte
alltid stämmer.

Skriv endast på denna sida.

15/11-61

Tveten och häskeden.

"En tvet, det är en häspåse på en vedbacke. Det var just inget annat vi hade att äta med, inte bara vi, säg berättaren det var mest så överallt. Var det något till kan i huset kunde han gräpa ur en tvet till en sked. Om han inte det kunde, det fanns ju alltid någon som inte alls var hänt, då gick han till en, som var mer hänt eller till en skeamakare, och så gjorde han en tjänst i stället, ty pengar lade man inte gärna ut till sådant." Skedarna var av aspträ (jag har ett par sådana nu i min hand, och begrundar hur rätt berättaren har.) De är från Klevshult, man på baksidan. Lilla, den lilla skeden väger sju gram, den större teräppis elva gram. Punga djupa. Direkt diskade skedarna gjordes inte för, man hade var sin sked och åt den som i regel namn, märken, eller utskurna på skapet om de var beställda, eller, om man var så skicklig gjorde man det själv. Så det var "la omson" med disken. I bordslådan förvarades skedarna för det mesta, så var det hos berättaren.

Luf 86

15/11-61.

Hornskedar och träskedar.

Alla äldre personer över alltså ha ätit med träskedar, som barn och oftast hade det också funnits hornskedar i hemmet.

Den har ansetts mer som finsked, var dyrare. Träskeden var ju så billig, inte femtio öre dessinet ens. Offa har far och mor ätit med hornskedar, i symmetrisk fadern här ej velat taft någon annan. Och man hade märke eller utskurna namn på skaftet på dem. De diskades ej. Man hade var sin sked och den slickades ren (och förvarades oftast i bordslådan), eller som många hushåll gjorde, tog ett tag under armbålen under tröjärmen, så var den torr också. När man böjde diska hornskedarna blev de fort förstörda, sprickiga och sagittliga.

När hornskeden blivit 'inäten', och den är väl gjord och skött, smakar det lika utsökt att äta med den, som med en äkta silversked. Fröknarna Hockum på Rosengård Malmö, åt alltid filmjölkken med hornsked, ty annars smakade ej denna, som den skulle göra. (1930 och innan, då jag var stus.)

Horn och häskedar. Svensson berättar först, här, sedan Lvanberg.
Man kan ej säga att häskeden kom efter hornskeden, inte
heller tvärtom, ty de användes jämsides, men hornskeden
var dyrare, ej så lättvindlig att skaffa. Berättaren: "För
hade en hornsked med kort skaft, han var så rädd
om den, ville ej äta med någon annan. Den diskades ej."
Man gjorde även häskedar av, förutom aspträ, ask
och björk. I Ölmstad var det två skedmakare.
En av dessa hette Johan och var undantagare-gubbe
på en gård, Örmestorp. "Han gjorde häskedarna så småckra,
och nätta, smitsiga och lätta, en fröjd att äta med."
"Det var alltid så märkvärdigt högtidligt, då man som
barn fick en ny sked." (Lvanberg) Den andre skedmakaren
som också var backstugusittare gjorde skedarna klumpigare.
Skedarna beställdes och det var sex eller tolv i bunt.
De var så billiga kanske femtio öre för ett dussin. Två gånger
om året kom en dalmas, med en fullastad kärva med skedar, skovar
i olika storlekar, och han bodde då hos berättarens morföräldrar i Ingeryd.

Här är den mätta, smutsiga åtskeden med stort
 djupa, som ent. besett även var en fröjd att äta
 med. Gjord med större steklighet än den
 förut beskrivna 'tucken'. Som husfar själar gjorde
 och priset, "mindre än femtio öre dussinet", var förverkligt värt-
 gjorda skedar med blommor och lappar på skaffet.

Speden in der Asph. tra.

Skumsked är två, med
utskurin brok på skaftet hade
Ingvar Mårtens dotter på nummer 20
i Skåne - Tyrnäs på bjergsulet och långt,
långt isman.

Flora skedar i den typen har
även används i Vesta katedralen, med
skåp som varit nästan rätvinkelt-
bågda. De var stora helt runda
och hade litet djup.

[Bläckskeden 25 nyst. Hornskedi från Ölmstad Storgården.]

Den blev hastigt modern, alla skulle ha sådana, häskedarna lades undan, eller skaffades ej nya. Hornskedarna, om de lades undan för? eller man började diska dem? Det var de gamla, som fortfarande ville ha dessa att äta med. De gamla nu, minns Bläckskeden med afsmak, vass, obehaglig, rostade. Då den var ny, imiterade den i viss mån silverskeden och ev. nygglivet eller den äldre Fennskeden. En del säger att det var denna, som bidrog till dess snabba genomslag. Den var början till metallskedarnas framtid. Tjallruken kom ju också i mödet, och det blev mera riktig disk. De som ännu hade hornskedar fick dem förstörda för vaktmet om det var för varmt.

Bärmen blev bredmynta, sådes det när de hade för breda ätskedar.

På skeden här, som ej är svängd för hö sked utan för att den skall ligga väl till i handen, på denna har 'sliven' (S. H. F. benämning) bildat mönster.

Hornskedar i östra Skåne. Heltäpelt tre per styck omkring 1900.
På nummer tjugo i Skåne - Tranas, nittonhundiafemton eller
något litet tidigare inköptes av en vävstedsbetante, som
även hade hornkammor, två stycken hornskedar, för
en krona per stycket. Den ena skeden var helt
ljus grå och den andra hade mörkt skaff, vilket
var relativt långt. De var så släta och blanka,
far i huset skulle ha den mörka, men han använde
helst sin gamla sked. Men mor följade använde
den ljusa skeden. Barnen hade rätt små, äldre hornskedar
eller av bläckskedarna. Vid rekelskapet kostade skedarna två kr. för sex.
Vid tjugotalet i Hedebergapå en rätt stort lantbruk, där
de höll på gammal sed hade alla, anställda och
husbonfolket, hornskedar, de var märkta så att man
kunde var sin. De diskades, men ej i varmt vatten,
bara ljumt. Där fanns även breda flata hornskedar
att skumma grädde med. Skaffet hade böjts till form
så att skeden kunde hänga på karat o kant.

Gafflar.

Det fanns gafflar av trä, som användes i
sorelfaten om högtiderna, eller vid Palasen.

Den avritade gaffeln är av
storlek ifrån Olmsted. Aspträ, i naturlig
lven länge, fanns i

lite annan modell.

Av trä gjordes även
att använda vid
klumpiga.

hålslevar,
slakten. Långa och

Gafflar av horn har ingen
berättat om, men lutfiskbestick
av horn har tillverkats. Ty sådana
såg jag på Rosengård i Malmö om det
var nyare tillverkning vet jag ej.

I Esbjörnsbo i Äggstorp bodde en träsked maker. Inte
en enda sked fick han sälja i socknen. Att sola ho skinner på
Lymme mosse finner jag ej märkeligt, men att vår Herre låter

vänd!

Landskap: Småland Berättare: upptecknaren
Härad: Vista Berättarens yrke: fru
Socken: Olmstads Berättarens adress: Fluskvärna
Uppteckningsår: 1961 Född år 1907 i Tranås, Skåne
Upptecknare: Anna Lvanberg Lmedbygg. 9 Fluskvärna

Rättelser.

tillägg 14/2-64

I nr. 86 tecknade jag en trägaffel.
"En köllgaffel," sa berättaren. Det var
en gaffel som man använder till hand-
arbete i st. till koftor, kuddar och till
de vida kjolar man en tid, vid källstället i syn-
nerhet, satte på celluloiddockor, hade dem som
vinster i lotterier, och sen sål de i soffan, eller på radion
i hemmen. I Sk- Tranås kallades gaffeln för plynge.
/ Ber. min syster Ines Leo. / På nr. 20 i Sk. Tranås fanns en
sådan ritet utskuren.

hemme skina även på Öggestorpsborna är
så mycket märkligare "ett brast han en gång
då han gått omkring hela dagen utan att
få nåt någt. På millitalet talades om detta i
socknen. Skeden i ramsor från Små. och Skåne.

I leffarens affonbör är här skeden
nämnd. Fabrikshistoria i början på seklet:
"I Jesu namn till bords vi gå, men Herre Gud
sån mat vi få. Om inte skeden och kniven
vatt av trä, så hade vi ätit upp de mä."
I Skåne hörde jag redan stående vers, som hör hemma
bland pigor och diängar i folkestugorna. (Hurra, Lactia-
lång, men även en sjuttioåring i från Landskrona, Alma Forsberg,
boende en bit härifrån på Tornensg. hörde den som barn.) Och i Öggestorp
första raden här "Tack för mat och måte, sken för och fadern ätt,
hade ej boret vatt av trä, så hade de osse följt mä."
Skåne; ramsor / Sk-Trans / Låcha, Låcha te, mamma tekte te, jag fick inte
vara me, ty jag hade ingen ske. X Öggestorp, försörj. Svensson

Florn alster i slöjd och hantverksprodukter.
Först kan nämnas den viktigaste, skeden. Hävskeden,
denna var i proportion med tidens förhållande dyrt,
inte alla hade råd att skaffa en sådan, utan
man lånade sinsemellan. Klädhängarna av
hela horn, var ett tag mycket moderna, att ha
i förskuggorna, på allio millioalet, och lite senare.
Det var ganska mycket med arbete, för att få dem
färdiga, och de gick till en tio kronor. Hornen
skulle grävas ur, kokas (fyllas² med gips) formas, då
höll man dem med händerna, så att den önskade
formen erhöles. proberas, så att de blev glasklara, och
så beklädes med sammet och mässings shift.
Florn att ha på jaket i skogarna. Man bläste i dem
för att kalla hundarna till sig. (Berättan Karl Svensson
fick som liten, låna ett sådant, född 1872) Kopp horn vid
åderlätning. Krukhorn och Sandhorn, de enkla gjorde
ofla bönderna själva, liksom fjälster hornen, det var

ju bara att säga av dem i önskad längd (fem st.)
1/ Sätta en trädubbs i, koka hornet. Då det var
kallt, togs trädubbarna ut och fjeringarna
var färdiga. Det sista lilla hornet användes till
färfjälster, korven kallades, pettingar.
Det första hornet nere vid huvudet användes till
blodkorven. Hornet användes också till skaff
till borstar, borsten var av hästtagel, man hade
den vid fjering. Den uppgiften är i från Lathunden
i Västmanland där min dotters make är född. Jag har
dock ej fått uppgifter om att det även använts i
Västmanland. Hornknappar, hornbeslag, (bäsringar)
till rykskin, och byraar, som dörsbäsring?
Nipporaskar, det blev fyra stycken av ett koborn,
medelstort, på locken klischades smärkor och de var
mycket omtyckta presenter. Vörkburkar, där hälet
för tråden var på sidan, och mitt på locket sattes
den gipsfyllda spetsen ^{på hornet} (med sken), som skruvades i locket.

Hornalster försättning. Servett ringar; en två tum
 i genom skärning och tjugo centimeter breda,
 och den näst yllerska spetsen pressades till små
 ringar/jag har både ämne och ring/vad de nu
 användes till, det har jag ej fått veta. En vid varp-
 ning för tråden att löpa i. Till och med hornallikar gjordes.
 Handuker hängare i form av hjärtan, med två krokar
 på. Långa hängare, i hornets längd med flera
 mässingskrokar. Det blev två plattor av varje
 horn. Handtag till kryckor, fylldes med gjips och
 så krok i och mässingsring medan för på kängorna.
 Fotografiramar de pressades och klippades i
 istead storlek och form. Pipmunstycke, då glödades
 en stålsticka över ett ljus och fördes in i den
 förut pressade biten och undan för undan glödades
 och brändes hålet igenom. Ines dosan var väl
 näst värskeden den viktigaste saken. Men denna
 kunde man roa sig att göra hemma, men eleganta sådana

Horn alster, fortsättning.

billverkades, där bland den vanliga med kant och lock av nysilver eller nickel. Som de flesta ^{hos guld} horn saker pressades ut i formen. Ramen köptes ^{med} av nysilver, kostade ramen och locket fem kr. Snusdosan kostade omkring tio kr. färdig. Det är de första årtionden av detta sekel. Nickel betydligt blev lite billigare. I början på seklet innan kriget tre kr. på marknader. På 1940 talet, nio kr. på Adelsöns marknad. Man har köpt dem för sju, på trettiotalet.

(Efter skeden)
Den var ju krammen, den var väl ändå vanligast för,
Den fanns liksom snusdosan även i affärer att
köpa, både på landet och i stan.

Horn skaff till knivar, vävskedsprokar,
skohorn tillverkades också.

En hornkam vid sekelskiftet kostade
tjugofem öre.

Värs keds knallar. 1880-90 talet.

De kommo ifrån Västergötland, Skonobergs län
och Skåne. En, ifrån Dalarna, berättar en lite osäker
om detta: "Men visst minns jag dussatsak ifrån
Boras, han hade värskedar, kammar och andra
horn saker. De hade skedarna väl svepta i
säckväv, bar dem på ryggen. Han hade
också vill att sälja, som var så begärligt.
Nisse i Hellebo köpte och åt, men sen blev det
ju så starkt förbud på det. De började så
nätt, de gamla quiborna, med lite, lite, ökade undan
för undan, de blev livade och unga på nytt,
som gamla hästar, som får ^{vill} orsänke. Ibland
blev det för mycket och så låg de döa."
"Men tillägger berättaren, många som husen fick umgälla
demna, de garras hemliga last och begär."

Vävskecks knallar. 1880 - 1890-talet.

Ifrån Markand kommo tre stycken, höst
och vår till Örnstad. Det var fadern
och två söner. Fadern var så gammal.

När ifrån Västergötland kommo sådana knallar
de hade småsaker också, nålar, knappar, tiller.

I Örneke i Skåne kom vid sekel skiffet 'Essebossen'.

Han var så mager, hade en getskinnsgäls med häret utåt.

hade en solång korg av handpungade stickor, han sålde
polkagrisar, samt hornkammar, blyertsgrannor, synålur,
knappar och dyl. En annan Västgötsknalle hade
förutom vävskeckor, som han hade svepta i groft tyg,
även bröstsocker och Hoffmans droppar.

"Ja fram en sockerbit så, ska ni få kamma". / Smaka
kanste han så, kamma det är smålands tal. / Jo hällde han
en droppe på sockerbiten och det smakade som en polkagris.

Han hade sådana saker i en liten tygpåse och han hade
god avgång med detta. X Skånskt besteriöring.

Hornstekaren.

En backstuga, Snällebo, på Gränseryds ägor
bodde en hornstekare. "Vad är det?" sa kyrko-
herden i dommarsyd, då jag bad om data om
denne man, som man minns, som den
sista, som blev spöad vid Hüllaryds
tingsplats. Han skrek, så att det hördes ända
bort till Skältrödjan. Han skylldes för tjusnad
och sägnen går, att koppar saker ligger
sänkta i Snällebojön.

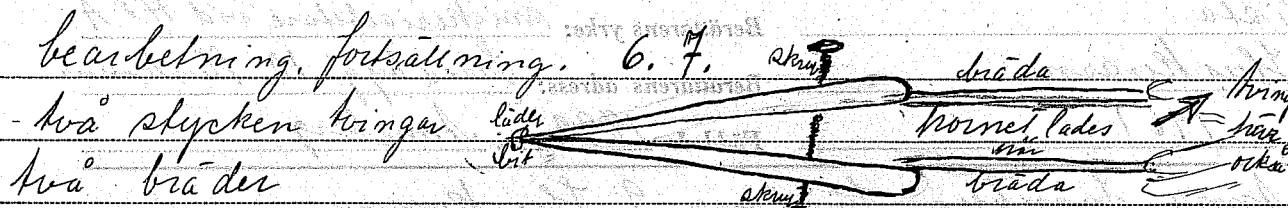
Han gjorde hornsaker, krammar och dylikt
och gick omkring och sålde. Men när han levde
fick jag ej veta, by namnet kommer man ej ihåg.
Men att han hade föga anseende säger sig
själv. Han kallades Hornstekaren.

(Det är för långt och dyrt att komma till dommarsyd, men där
finns någon som hört om denne man) Hornens värde,
jämfört kalesän: "Värst en var ovar, efter - inte ens hornen."

Var man köpte hornen. / (Lusen, kallas det i Ölmstad)
Hos garvare, ty de följde med skinnets det.
eller hos slaktaren. ~~Hos~~ Skinnets det lades
ungefär som en skjorta lägges ihop. Håret var
ufat. Sen höll man i hornen och pullade ihop
till en hård och fast pulle. Skinnets kunde
ju bonden få tillbaka från garvaren, berett,
men hornen skickades ej tillbaka igen.
Men berättaren Sandal (jag har ej funnit någon riktig
hornstekare) han fick hornen alldeles gratis
hos en koffelmakare i Huskvarna. Han köpte
läder och fick vät hornen med gån köpet, som
han sen kokade till läderlim. Men även
hos 'Häst-Allé' i Jönköping fick Sandal
horn till saker han förfärdigade, dels
på de tider det var ont om arbete vid
Vapenfabriken, och dels som hobbyarbete.
Jag skall försöka återge hans utsagor, vilket är vanskt
lgt.

ky själar är jag okunnig. Först skrapas 'roåmmen' bort
med en skarp, men ej för skarp ~~kniv~~ ^{likom}
ett böjt knivblad ^{smält}. Man behöver ej hotlägga hon.

2. Lättes på i en bläckskål, smyta, eller limball, om
någon smickare ville låna bort någon. (foga troligt)
- = ²kokas ¹hornet tills det blir mjukt, det får man kamma
efter. 3. Tages opp, och fläkes opp från fjockändan
och till spetsen. 4. resten av roåmmen eller
sluven skrapas bort med en pickling eller glasbit.
4. Fredes ut på, eller mellan ett par väl tälgade
bräder, helst med ett papper också över framsidan
och så en sten eller annan tyngd som press.
5. Då hornet kallnat och är plant, så behövs kanske kött-
sidan ytterligare putsas med sandpapper.
och kött sidan bultas lätt med traktubla.
6. Uppvärmning igen, bara så att det
blir mjukt, till den ~~spetliga~~ ^{utpressningen} utpressningen.
Efter denna, kan den egentliga ^{utpressningen} pressningen göras.

där hornet lades emellan. 30 cm. lång kring av björk 20 mm. var bräda. 10 m.m. lång skruv. Kringarna skruvades i hop och klämde hornet mellan bräderna som skulle vara talgade väl innan hornet lades dit, ett papper dugde också det var viktigt att skydda bom sidan / Denna andra uppgivning av det plana hornet gick bra på en traspanna oppe på spisen. ev. skulle limkollen duga bra också / Nu kan man klippa till av hornet de önskade ^{till} ~~stykke~~ ^{obs. av sidan 19-} fotogra firamar till et. Men skulle smussdosor, knappor och dylikt göras så fick hornet värmas ännu en gång och så pressas i pressande former, som vid annan gjutning.

Skedarna hade ju sina anpassade former. Beskriva dem kan jag ej, då jag inte känner någon, som gjort dylika.

Men man måste ha pressverktyg, slike formar av trä, som fordrade kunnighet, för att de slike sakerna skulle bli bra, till ex. snusdosor, fotografiramas m.m. och annan varje sluttlig pressning, måste förnet vännas. Efter andra pressningen klippes ämnet i bitar. Fem st. snusdosor kunde det bli av ett medel stort kokhorn och min berättare gjorde bara en dosa i taget, och så skruvade han till, tog upp ämnet, klämde om eller satte det beslaget och så fuktade, och fuktade tills den blev fin och glänsande, snuset torkade ej i sådan dosa. Det verkligt tidsödande arbetet går

det vid misshänsel ömtåliga materialet gjorde väl sitt till att detta slöjdsläster blev omöjligt, nej metall, det blev det överlägsna materialet.

I Långsjö lär finnas någon som gör sådana arbete enl. obestämd uppgift. Man måste ha formar även till fotografiramar. /Anmärkning från sid 18/

Putsning. Kottsidan putsades också med sandpapper.
Oxhornen var bäst, men även dessa kunde vara
skrovliga. då putsades, 1. med grimpsten, den
finaste, och vatten. 2. med stenen och olja.
/bomolja./ 3. med rättenstann (ev. felstavat)
och fotogen. Så fick man fram den klara glan.
4. Putsades med filt och fotogen. Och
hörnarbetet skall nu vara blankt och klart
som glas utan någon skarp kant. Steden glänsande
och smäcker, men doppa den i soppan och den
smaken vedervärdigt, dock försvinner den otäcka
smaken med tiden. Hörn stekaren drog själv
omkring med sina slater från traket till traket
och på marknader. Då arbetet var synnerligen otäckt,
behövde han nog komma ifrån detta också. Det är
mina andra berättares åsikt. ~~Men~~ Senare till ex.
Köpte affäresna, priserna kan jag ej skapa uppgift om.
Tiden Landal arbetade med horn, var vid 1916 och då och då framåt.